

Стоян Віра

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ РОЗВ'ЯЗАННЯ

«Українська нація наукою й освітою приростати буде» – саме так вважав С.І.Юрій, пам'яті якого присвячені наукові читання [1, с. 12]. Освіта є одним із визначальних чинників соціальної стабільності в суспільстві, ознакою економічної та національної безпеки держави. Україна на законодавчому рівні визнає освіту пріоритетною сферою соціально-економічного, інтелектуального, духовного і культурного розвитку суспільства і держави. «Розбудова системи освіти, її докорінне реформування мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки, техніки і культури на світовий рівень, національного відродження, становлення державності та демократизації суспільства» – зазначається у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), яка визначила стратегії розвитку освіти в Україні на найближчі роки та перспективу [2].

В усьому світі освіта розглядається як головний фактор соціально-економічного прогресу, оскільки найважливішою цінністю та основним капіталом сучасності є людина. Все більше усвідомлюється імператив виживання цивілізації та глобальної відповідальності кожної людини за майбутнє; визначається об'єктивна необхідність розвитку у людей багатогранності та гнучкості мислення й сприйняття світу.

Конференція Нобелівських лауреатів «На порозі XXI століття: небезпека і перспективи», що відбулася у 1988 р. в Парижі, у підсумковому документі зафіксувала: «Освіта повинна мати абсолютний пріоритет у бюджетах всіх країн і сприяти розвитку всіх видів діяльності» [Цит. за 3, с. 13]. Інвестиції в освіту рано чи пізно виправдовують себе. Це підтверджує досвід Японії, уряд якої вирішив інвестувати більшу частину ресурсів в охорону здоров'я та освіту. Обґрунтування було таким: нинішнє покоління не знає шляхів вирішення наявних проблем, але освічене і здорове наступне покоління зможе вирішити їх і вивести країну на шлях прискореного розвитку [4].

В Україні після проголошення незалежності сфера освітніх послуг, що не зазнала кардинальних змін, дедалі більшою мірою не відповідає соціально-економічному розвитку. За умов глобалізації й інформаційної революції, коли в економіці поступово формуються конкурентні відносини, освіта не виконує своєї суспільної функції. Міжнародні порівняння й рейтинги показують, що рівень освітніх послуг в Україні є недостатнім; не повністю реалізуються програми розвитку освіти, ускладнюються й сповільнюються процеси її реформування. Це підкріплюється низькими результатами України серед інших країн світу у міжнародних рейтингах.

У рейтингу індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП розраховується щорічно для міждержавного порівняння і вимірювання рівня життя, грамотності, освіченості і довголіття як основних характеристик людського потенціалу досліджуваної території) за 2014 р. Україна посіла 83 місце у рейтингу серед 187 країн, що за класифікацією ООН дозволило їй увійти до групи країн з високим рівнем людського розвитку (50–102 місця). Значення ІРЛП в Україні за 2014 р. становило 0,734. Найвищий рівень ІРЛП мають Норвегія (з індексом 0,944) і Австралія (з індексом 0,933), слідом за якими йдуть Швейцарія, Нідерланди, США. Найнижчий рівень розвитку людського потенціалу у ДР Конго (0,338) та Нігер (0,337). Порівняно з рейтингом 2010 р. наша країна втратила декілька позицій – тоді Україна була 69-ю [5].

На думку експертів, погіршення показників розвитку освіти в Україні є свідченням не лише політичної нестабільності, зменшення приросту показників ВВП і ВВП на одну особу населення в країні, а й неефективного використання ресурсів, що виділяються державою на розвиток соціальної інфраструктури, та важелів впливу держави на функціонування і розвиток національної економіки, зокрема й на систему освіти.

Така ситуація пов'язана передусім із тим, що стандарти, законодавчо встановлені в освітній галузі, не відповідають можливостям їх бюджетного фінансування. У ст. 61 Закону України «Про освіту» зазначено, що «держава забезпечує бюджетні асигнування на освіту в розмірі не меншому десяти відсотків національного доходу, а також валютні асигнування на основну діяльність». Однак жодного разу з моменту набуття незалежності Україні не вдавалося вийти на такий рівень фінансування освіти, оскільки така норма законодавства видається завищеною. У світі є

лише кілька країн, які витрачають на освіту більше 10% національного доходу. Це здебільшого невеликі острівні держави, розташовані в Тихому океані або Карибському басейні.

У західній Європі лідерами є скандинавські країни, зокрема Данія витрачає на освітні цілі 8,5% ВВП. Однак в абсолютному вираженні найбільше на освіту витрачають Сполучені Штати Америки. За даними Інституту статистики ЮНЕСКО на США припадає 28% від світових щорічних витрат на освіту, при тому, що в цій країні проживає лише 4% від загальної кількості дітей та молоді у світі [6].

Завдяки постійному зростанню витрат на освіту та оптимізації їх структури розвинуті країни зберігають провідне становище у світовій економіці. При цьому, як свідчить досвід багатьох із них (зокрема, європейських і скандинавських країн), у структурі видатків на освіту переважає державна частка. Це можна пояснити, зокрема, тим, що гарантований рівний чи у крайньому разі мінімальний доступ до освіти слугує цілям забезпечення рівних прав та соціальних свобод населення тієї чи іншої країни. Ринок не завжди правильно враховує потреби суспільства, тим більше, що освітні послуги мають довгостроковий характер, а отже, від них залежить перспектива економічного й соціального розвитку країни. Важливим чинником державної підтримки освіти є суспільно-корисна цінність витрат на освіту: вигоду від високого рівня освіти отримує суспільство в цілому.

Аналізуючи ситуацію в освітній сфері України, можна зробити висновок про недосконалість механізму її фінансування, що призвело до зниження якості освітніх послуг. Очевидно, що найважливішими чинниками такої ситуації є недостатнє державне фінансування освітньої галузі, неефективний розподіл наявних ресурсів та недостатня диверсифікація джерел фінансування. Окрім цього відсутня чітко сформульована філософія фінансової політики та стратегічне планування. Переважають методи жорсткого нормативного фінансування на противагу методів гнучкого фінансового регулювання.

Через недостатність фінансування освіта не має необхідного рівня розвитку і держава визнала цей факт. У тексті національної програми «Освіта» містяться положення, що наявна в Україні система освіти перебуває в стані, що не задовольняє вимог, які постають перед нею в умовах розбудови української державності. Це виявляється у невідповідності освіти запитам особистості, суспільним потребам та світовим досягненням людства; у знеціненні соціального

престижу освіченості та інтелектуальної діяльності; спотворенні цілей та функцій освіти [2].

Якість освіти в Україні, як і в будь-якій іншій країні світу, багато в чому залежить від тих ресурсів, які є в навчальних закладах: наявності висококваліфікованих викладачів, якісної матеріальної бази (достатньої кількості навчальних приміщень, обладнання навчальних кабінетів, комп'ютерних і мультимедійних засобів); використання інноваційних методів у навчальному процесі; організації умов для літнього відпочинку школярів і студентів. Усе це певною мірою може бути реалізованим за умови достатнього фінансування, яке забезпечується не тільки бюджетними коштами, а й залученням до розвитку навчального закладу інших ресурсів.

Система освіти в Україні повинна орієнтуватися не тільки на завдання з боку держави, а й на суспільний освітній попит, що постійно зростає, на конкретні інтереси сім'ї, громадськості, підприємств. Саме орієнтація на реальні потреби конкретних споживачів освітніх послуг має створити підґрунтя для залучення додаткових фінансових та матеріально-технічних ресурсів. Для залучення додаткових позабюджетних коштів керівникам навчальних закладів потрібно оволодіти методикою фандрайзингу. Проведення фандрайзингу в навчальних закладах передбачає пошук та залучення потенційних джерел фінансування з метою реалізації певного соціального проекту (серії проектів), які об'єднані загальною ідеєю; обґрунтування потреб у коштах і співвідношення з інтересами фінансових донорів, формування й розвиток зв'язків із громадськими організаціями як з фінансовими донорами; формування суспільної думки на користь підтримки діяльності освітніх закладів. Класичний фандрайзинг вчить: гроші передаються однією організацією іншій, однією людиною іншій людині. Інвестуючи кошти в навчальний заклад, фірма отримає визнання та подяку громадськості й популярність [7, с. 34–37]. Така модель фінансування вже давно успішно використовується навчальними закладами США та європейських країн.

Для побудови ефективної моделі фінансування освіти, адекватної ринковій економіці, розвитку нової соціально-економічної структури освітньої сфери має бути чітко визначений механізм здійснення видатків на освіту, конкретні інструменти та індикатори його реалізації, який забезпечується підтримкою з боку як держави, так і суспільства. Політику фінансування освіти потрібно формувати

ВІДПОВІДНО ДО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗДІЙСНЕНИХ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ ТА ПОЄДНАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО Й СВІТОВОГО ДОСВІДУ.

Література:

1. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри / За ред. С.І.Юрія, Є.В. Савельєва. – К.: Знання, 2007. – 595 с.
2. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»): Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 № 896.
3. Генкин Б.М. Экономика и социология труда / Б.М. Генкин. – М.: ИНФРА-М-НОРМА, 1998. – 245 с.
4. Михаць С.О. Шляхи вдосконалення впливу освіти на економічне зростання [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_others/myhac2.htm.
5. Щорічний звіт ООН [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://issuu.com/undp/docs/hdr14-report-en/1?e=3183072/9245907>.
6. Витрати на освіту // Research & Branding Group [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rb.com.ua/ukr/marketing/tendency/8324/>.
7. Воронова С. Елементи фандрайзингу в діяльності менеджера освіти // Сучасна школа України. – № 2 (230), лютий 2011. – С. 34–37.

Тулай Оксана

*К.е.н., доцент, докторант кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ ТА ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я: ПОГЛЯД КРИЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Стрижневою метою сучасного українського суспільства є побудова соціальної держави, політика якої спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя та розвиток людського потенціалу. Вперше концепція соціальної держави викристалізувалася у працях таких відомих німецьких консерваторів XIX ст., як Л. фон Штайн, Ю. Оффнер, Ф. Науманн, А. Вагнер. Разом з цим, науковий пріоритет концептуалізації соціальної держави належить Л. фон Штайну, котрий був переконаним, що будь-яка монархія перестане функціонувати, якщо не знайде в собі сил стати монархією соціальних реформ. Під соціальною державою вчений розумів державу, що підтримує абсолютну рівність у правах для всіх різних суспільних класів та для окремої самовизначеної особистості